

**CENTER FOR
THE DEFENCE OF
THE INDIVIDUAL**

המוקד להגנת הפרט

مركز الدفاع عن الفرد

רחוב אבו עוביידה 4
ירושלים 97200
טל. 02.6283555
פקס. 02.6276317

شارع أبو عبيده 4
القدس 97200
هاتف. 02. 6283555
فاكس. 02. 6276317

mail@hamoked.org.il
www.hamoked.org.il

תאריך: 22.11.2017
בתשובה נא לציין: 93794

בדואר רשום
ובפקס 02-5898762

לכבוד
תת ניצב איילת אלישר, עו"ד
היועצת המשפטית
משטרת ישראל – המטה הארצי
ירושלים 91906

שלום רב,

הנדון: חקירות של קטינים פלסטינים מהגדה המערבית בתחנות משטרת ישראל

1. סימוכין: מכתבנו 93794 מה-8.8.2016; מכתבכם 41516017 מה-3.4.2017 (הגיע למשרדנו ביום 25.5.2017)
הריני לשוב ולפנות אליכם בנושא שבנדון, כדלקמן.
2. במכתבנו מחודש אוגוסט 2016, שבסמך, פנינו אליכם בדבר הדרך בה נחקרים קטינים פלסטינים בסמוך למעצרים בתחנות משטרת ישראל הפזורות ברחבי הגדה המערבית (בפרט תחנות אריאל, בנימין, קרית ארבע ואף תחנות בירושלים המזרחית, אליהן מובאים לעתים קטינים פלסטינים מהגדה, וכן נקודת המשטרה במחנה עופר). ציינו שמעדויות רבות של קטינים עלה שהחקירות במתקנים הללו ובאחרים מתנהלות בניגוד לדין – לא מכובדת זכותם של הנחקרים הקטינים להיוועצות בעו"ד; הקטינים נחקרים בגפם, ללא נוכחות הורים או מבוגר אחראי אחר; החקירות מתועדות באופן סלקטיבי, במקרה הטוב; והחוקרים נוהגים בנחקרים באלימות, בניגוד למצופה מחוקרי נוער. כל אלו, כך הטעמנו לבסוף, מובילים לתוצאה בלתי מנעת של הודאות, כאשר הקטינים שבורים ורצוצים.
3. בחודש מאי 2017 כאמור התקבל במשרדנו מענה מטעמכם (עו"ד דנה צ'רנובילסקי). בתשובתכם שללתם לחלוטין את טענותינו, שכפי שצינו גובו בממצאים מהשטח. לטענתכם, בשנים האחרונות מתקיים מהלך רוחבי של החלת הוראותיו של חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971 (להלן: **חוק הנוער**) על חקירות קטינים מהגדה המערבית, וכי בכל מקרה משטרת ישראל פועלת לאורו וברוחו. זאת, הן על-ידי מתן זכות היוועצות בכל מקרה עובר לחקירה; הן על-ידי מתן האפשרות להורי הקטין להיות נוכחים בחקירה, כאשר זה מתאפשר; וכי בכל מקרה חקירות מתבצעות באמצעות חוקרי נוער, אלא במקרים חריגים. לסיום, הצרתם שמכתבנו עסק בנושא באופן כללי, ללא תלונה קונקרטית.
4. בעקבות מכתבכם שבנו אל השטח. גבינו 26 עדויות עדכניות, מהתקופה האחרונה ממש (יולי-אוקטובר 2017). צר לנו לומר כי שוב עולה מהעדויות תמונה שיטתית ומדאיגה של הפרת זכויות. ונדגיש, שהבעיות חוזרות על עצמן, כמעט אחת לאחת, כאשר לא ניכר שיפור ניכר ביחס לעדויות הקודמות.
5. הקטינים, שהם לעתים על גבול האחריות הפלילית, עודם נעצרים רובם ככולם בשעות הקטנות של הלילה, נלקחים הישר ממיטותיהם למסע מטלטל ברחבי הגדה, כאשר במהלך הנסיעה חווים הקטינים אלימות מילולית ואף פיזית.

6. במצב זה מגיעים הקטינים לתחנות המשטרה עייפים, רעבים, צמאים ומפוחדים. לעתים אף לא ניתנת להם האפשרות ללכת לשירותים עובר לתחילת החקירה.
7. נטעים כי חוקר סביר לא היה מעלה בדעתו להתחיל חקירה של קטין כאשר הוא במצב כזה. אולם נראה שחוקרי המשטרה אינם מהססים כאשר מדובר בחקירה של קטינים פלסטינים מהגדה המערבית.
8. זו התמונה המדאיגה שעולה מהעדויות החדשות שגבינו. כך מתחילה מסכת של חקירות של ילדים במצב פיזי ומנטלי ירוד. על אף מצבם הקשה, לקטינים הללו, ככלל, לא ניתנת האפשרות להיוועץ בעורך דין עובר לחקירה, כאשר רק במקרים נדירים ניתנת להם האפשרות לשוחח עם עו"ד, שהחוקר מאתר, בטלפון. כך, זכויותיהם כנחקרים נתונות בסכנה ומופרות כמעט תמיד, מה שמוביל בהכרח לפגיעה אנושה בזכויות דיוניות, ובענישה חמורה במסגרת ההליך הפלילי; לקטינים הללו לא ניתנת כמעט אף פעם אפשרות ליצור קשר עם הוריהם עובר לחקירה, ומן הסתם ההורים אינם נוכחים בחקירה; החקירות, או שאינן מתועדות, או שמתועדות באופן סלקטיבי; ולבסוף, מתיאוריהם הקשים של הקטינים את התנהלות החקירות, לא נראה שהחוקרים המנהלים אותן הם חוקרי נוער, או בעלי הכשרה כלשהי בעבודה מול ילדים ונערים, או, למצער, שההכשרה אותה הם מקבלים אינה מספקת.
9. כאמור, התופעות הלא חוקיות הללו שבות ועולות כולן באופן שיטתי מ-26 עדויות מהזמן האחרון ממש, שניתנו למוקד להגנת הפרט. להלן נביא ביתר פירוט כל אחת מהסוגיות, הדורשות טיפול ושינוי.
- זכות ההיוועצות בעורך דין עובר לחקירה**
10. חוק הנוער אמור להוות מורה דרך ומצפן למשטרה בבואה לחקור קטינים, אף אם מדובר בקטינים שאינם אזרחי ישראל ותושביה. אף אתם עצמכם אישרתם זאת במכתבכם אלינו.
11. בעניין זכות ההיוועצות בסניגור, קובע חוק הנוער בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים בסעיף 9ט(א)(2) כי עובר לתחילת החקירה על החוקר ליידע את הקטין בדבר זכותו להיוועץ בעורך דין, וכן על החוקר ליידע את אותו סניגור, או את הסניגוריה הציבורית, בדבר חקירת הקטין.
12. גם במשפט הבינלאומי ניתן למצוא התייחסות מפורשת לעניין זה. באמנה בדבר זכויות הילד משנת 1989 (להלן: **האמנה**), שמדינת ישראל אישרה בשנת 1991 ועל-כן מחויבת לה, נאמר במפורש בסעיף 37(d) שלכל קטין שחירותו נשללה צריך להיות סיוע משפטי מקצועי, שיוענק במהירות האפשרית, וכן נקבע בסעיף 40(2)(ii) כי לכל קטין חייבת להינתן האפשרות להגן על זכויותיו בטרם יואשם באמצעות ייעוץ משפטי מקצועי.
13. בנוסף, כללי האו"ם בדבר היחס לקטינים במעצר וחקירה משנת 1990 (Havana Rules) קובעים בצורה מפורשת שלכל קטין במעצר וחקירה נתונה הזכות לייעוץ משפטי מקצועי, שיסייע בהתמודדות עם האשמות פליליות (כלל 18(a), שאף מציין את הזכות לייעוץ משפטי חינם).
14. אף בית המשפט הצבאי לערעורים חיווה את דעתו בדבר ההשלכות הקשות של אי קיום הזכות להיוועצות בעורך דין כאשר עסקינן בחקירת קטינים. כך

בית המשפט בע"מ (איו"ש) 2912/09 **התביעה הצבאית נ' נא"ר** (פסק דין מיום 30.9.2009): "נוכח גילו הצעיר של המשיב, ספק בעיני אם הבין היטב את משמעות זכות ההיוועצות, גם בהנחה שעצם הזכות הובהרה לו בלשון ברורה ומובנת, וספק רב אם היה מודע לזכותו שלא להפליל את עצמו".

15. כאמור, מבחינה של 26 מקרים מהעת האחרונה ממש שהגיעו לידיעתנו, **לקטינים פלסטינים הנחקרים בסמוך למעצרים לא ניתנת הזכות להיוועץ בעורך דין עובר לחקירה**; ליתר דיוק, מתוך 26 המקרים, ב-11 נאמר לקטינים שיש להם זכות להיוועצות, אולם, רק ל-6 מהם ניתנה האפשרות לדבר בטלפון עם עו"ד עובר לחקירה (ודוק, מדובר היה בשיחת טלפון, כאשר החוקר הוא שצלצל לעו"ד). כלומר, רק בכחמישית מהמקרים דיברו הקטינים עם מי שנחזה להיות ב"כ, וגם אז זה נעשה בצורה פגומה.

16. המניעה השיטתית של זכות ההיוועצות – בין היתר באמצעות "תישאולי ריכוך" לא רשמיים עובר לחקירה הפורמאלית (כאשר במהלך אותם "תישאולי ריכוך" אין כלל איזכור לזכות להיוועץ בעורך-דין) – מביאה קטינים חסרי ישע ומפוחדים להפליל עצמם באופן כמעט אוטומטי. בכך יש משום פגיעה אנושה בזכותם של הקטינים להימנע מהפללה עצמית, שהיא זכות יסוד, בפלילים ובכלל. מניה וביה, הפגיעה הקשה בזכות לאי-הפללה עצמית טומנת בחובה הרשעות "קלות" של קטינים רבים. בכך, ישנה פגיעה קשה בזכויות בסיסיות של הקטינים להגנה על זכויותיהם, חפותם ועל זכותם להליך הוגן.

נוכחות הורים בחקירה

17. חוק הנוער מאוד מפורש בכל הנוגע למעורבות הגבוהה הנדרשת של הורי הקטינים הנחקרים והמועמדים לדין. ראשית, נקבע בסעיף 19 לחוק כי אסור לחקור קטינים בלא שהוריו יודעו על כך מראש. רק במקרים חריגים ניתן לסטות מהכלל הזה, וגם זה רק לאחר שהסיבה להחרגה מתועדת בכתב. בנוסף, סעיף 9 לחוק קובע במפורש שהכלל בנוגע לקטינים הוא נוכחות הורה (או אדם בגיר אחר לבחירתו של הקטין) בחקירה. חריגים לכלל זה באים בחשבון רק בנסיבות יוצאות דופן ובתיעוד מפורש בכתב.

18. סעיף 37(c) לאמנה קובע במפורש את החשיבות העצומה שיש לקשר המשפחתי של קטין להוריו, ובסעיף 40(2)(b)(ii) נקבע שכל ההליך הפלילי, החל משלב החקירה, צריך להיעשות באמצעות התיווך של הורי הקטין ו/או משמורניו החוקיים.

19. לצערנו, המצב בשטח רחוק מאוד מסטנדרט זה. מבחינה של 26 מקרים עולה **שבאף לא אחד מהם ניתנה להורים**, או לכל בגיר אחר, האפשרות לנכוח בחקירת יקירם הקטין. ברבים מן המקרים אף לא ניתנת לקטין הנחקר הזכות האלמנטרית ליידע את הוריו, או מי מבני משפחתו, אודות חקירתו הממשמשת ובאה ואודות מקום הימצאו.

20. בכך, נותרים הקטינים חשופים ופגיעים במיוחד, נתונים לחסדי חוקרים זרים, שאת שפתם אינם דוברים ואת חוקיהם אינם מבינים (ובהינתן, כאמור, מצבם הגופני והנפשי המדורדר מלכתחילה).

תיעוד של החקירה

21. בשנת 2002 חוקקה הכנסת את חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים), התשס"ב-2002 (להלן: **חוק חקירת חשודים**). מטרתו של החוק הייתה הסדרת דרכי חקירתם של חשודים בתחנות משטרה ומחוצה להן. בין היתר, קבע החוק שורה של הוראות הנוגעות לחובת תיעוד של חקירות בתיעוד חזותי ו/או קולי. זאת, במטרה להגן על זכויות החשודים בצורה מיטבית יותר, כמו גם לייעול הדיונים המתנהלים בבתי המשפט.
22. בנוסף, הוועדה הציבורית לבדיקת האירוע הימי מיום 31.5.2010 (**ועדת טירקל**) פירסמה את הדו"ח השני שלה ביום 6.2.2013, והמליצה במסגרתו כי תיעוד חזותי צריך להיות הנורמה לא רק בחקירות משטרתיות, אלא אף בחקירות שב"כ. זאת, על-מנת שגורמי החקירה והבדיקה של תלונות בדבר הפרות של הדין יוכלו לבחון ביתר יעילות את אמיתותן של התלונות, וכדי להגן באופן מיטבי יותר על זכויות הנחקרים.
23. דא עקא, שבכל הנוגע לחקירה של חשודים במה שמכונה "עבירות ביטחון", ובכלל זה קטינים החשודים בעבירות שכאלה (ולצערנו מדובר ברוב רובם של הקטינים הנעצרים בגדה המערבית), לא חלה חובת התיעוד האמורה. סעיף 17 לחוק חקירת חשודים מחריג באופן מפורש "חקירות ביטחוניות" שכאלה מגדר התחולה של החוק, כאשר אין נפקא מינא באם מדובר בחקירה של קטין או של בגיר.
24. מהעדויות שבפנינו עולה תמונה קשה ביותר בכל הנוגע לתיעודן של חקירות קטינים. רבים מהקטינים העידו כי בטרם חקירה "רשמית" של גורם משטרתני, עברו "ריכוך" של גורם חקירה נוסף (בין אם חוקר משטרתני, בין אם איש שב"כ). במהלך חקירות בלתי רשמיות אלו רבים מהקטינים חוו אלימות קשה, מילולית ופיזית. אפיזודות אלו לא תועדו כלל, גם לא בכתב.
25. לאחר מכן הועברו הקטינים לחקירה "רשמית", בחדר חקירות. אולם גם כאן רבים העידו כי התיעוד היה סלקטיבי; רק ב-5 מתוך 26 עדויות עולה כי היה תיעוד חזותי של החקירה, פחות מחמישית מהחקירות. לעתים לא התבצע כלל תיעוד, מלבד רישום פרוטוקול (לרוב בעברית, שהנחקרים אינם מבינים, ובוודאי שאינם קוראים); וכשהנחקרים זיהו שמתבצעת הקלטה קולית של החקירה, העידו שבעת שהחוקרים עברו לאיומים, או אף לאמצעי חקירה פיזיים, כיבו הם את מכשירי ההקלטה.
26. ברי כי תיעוד סלקטיבי שכזה אינו ממלא אחר הרציונאלים שבבסיס החובה לתעד. היעדר תיעוד, כאמור, מותיר את הקטינים חשופים ופגיעים במיוחד.
- חקירה באמצעות חוקרי נוער**
27. סעיף 5 לפקודת מטא"ר 14.01.05 "חקירת קטין" קובע במפורש שקטינים ייחקרו אך ורק על-ידי חוקרי נוער. הסיבה לכך ברורה – חקירה של קטינים דורשת רגישויות מיוחדות לצרכיהם הרגשיים והפיזיים הייחודיים של קטינים, ולמצבם הפסיכולוגי הפגיע, כאשר מטרת העל, הן על-פי המשפט הישראלי, הן בהתאם לאמנה, היא שמירה מירבית ומיטבית על שלומם, כבודם ורווחתם של קטינים.
28. דא עקא, נראה שהמצב בשטח רחוק מלעמוד בדרישות הדין. מהעדויות שבפנינו עולה תמונה קשה לגבי טיב החוקרים העוסקים במלאכת החקירה של קטינים.

29. רבים הם הקטינים המתושאלים כאמור בדרכם לחקירה, או בטרם תחל החקירה הרשמית, על-ידי גורמים שונים (הן אנשי שב"כ והן אנשי משטרה). אותם גורמים מפעילים אלימות פיזית ומילולית, מאיימים על הקטינים ואינם טורחים להסביר להם את זכויותיהם בחקירה. ברי שלא זו בלבד שלא מדובר בחקירה כדין, אלא נראה שגורמים אלה אינם חוקרי נוער.
30. לעתים, אותם ה"מתשאלים" מצטרפים לחקירות ה"רשמיות". לרוב נחקרים הקטינים בידי מספר רב של חוקרים בו-זמנית, סיטואציה מאיימת בפני עצמה. מהעדויות עולה תמונה קשה של חקירות אלימות ומאיימות; בארבעה מתוך 26 המקרים העידו הקטינים שחוו התעללות פיזית קשה, וברוב רובם של המקרים (22 מתוך 26) העידו הקטינים כי חוו איומים בוטים והשפלות מילוליות שונות. מהתיאורים הללו עולה ספק רב האם החוקרים הללו, כולם או אפילו רובם, הינם חוקרי נוער, או, למצער, שהכשרתם מספקת באיזשהו אופן.
31. לא זו אף זו, מנתונים שמסרה משטרת ישראל למוקד להגנת הפרט במסגרת מענה לבקשה על-פי חוק חופש המידע, התשנ"ח-1998 (מתוארכת ל-14.4.2016), במחוז ש"י משרתים כיום 26 חוקרי נוער בלבד. זאת, בשעה שבגדה המערבית נעצרים מאות רבות של קטינים מדי שנה. במצב כזה נראה שבלתי אפשרי לחקור את כל הקטינים כנדרש על-פי דין, וכי ישנם קטינים רבים שנחקרים כאילו היו בגירים, על-ידי חוקרי משטרה "רגילים". ברי כי בכך טמונה פגיעה קשה בזכויות בסיסיות של הקטינים בחקירה.
- תוצאות אי יישומן של ההגנות בחוק על קטינים פלסטינים בגדה**
32. כפי שצינו לעיל, העובדה שמשטרת ישראל מותירה את הקטינים הפלסטינים חשופים ומחוסרי הגנה מובילה בהכרח להפרה סיטונית של זכויותיהם הבסיסיות ביותר.
33. כאשר קטין מגיע לחדר חקירות כשהוא מפוחד, מותש, רעב, צמא, ובלא שעה את צרכיו במשך מספר שעות, לא צריך להתאמץ במיוחד כדי להביאו למצב של שברון פיזי ומנטלי, כך שיקשה עליו להגן על זכויותיו בחקירה, מה שיביא בהכרח להפללה עצמית מהירה, הפללה עצמית רבת משמעות.
34. כך קורה ברוב רובם של המקרים. אולם, לעתים ישנם יוצאים מהכלל, קטינים חזקים במיוחד כנראה, שלא "נשברים" כל כך בקלות. או-אז, עולות עדויות קשות של הפעלת אלימות כלפי אותם קטינים בחקירה. הן אלימות מילולית (קללות, איומים והפחדות) והן פיזית (יריקות, דחיפות, צעקות ואף מכות ממש). שילוב זה, בין מצב מנטלי ופיזי ירוד, לבין הפעלת אלימות מצד החוקרים, מובילה בהכרח לשבירת רוחם של הקטינים בחקירה, להפללות עצמיות, שתוצאותיהן ברורות.
35. ברי כי עמידה על מתן ולו הגנות מינימאליות, כפי שקבועות בחוק, כגון מתן אפשרות להיוועץ בעורך-דין עובר לחקירה, מתן אפשרות להורה או מבוגר אחר להיות נוכח בחקירה, תיעודן של החקירות והפעלת חוקרים ייעודיים של קטינים, כל אלו עשויות להביא לשיפור מצבם של הקטינים, להגנה טובה יותר על זכויותיהם, הן הבסיסיות כבני אנוש, הן הדיוניות-פליליות.

לסיכום

36. מהתיאור דלעיל עולה שהקטינים הנעצרים כיום בגדה המערבית ונחקרים במשטרת ישראל סובלים מפגיעות קשות בזכויותיהם הבסיסיות ביותר. מדובר בכשל מערכתי, המוביל לפגיעות רחבות היקף בזכויות הקטינים בחקירה. בפגיעות אלו נוהגת המשטרה בניגוד לקבוע במשפט הבינלאומי בכל הקשור להגנה על זכויות קטינים, וכן בניגוד לסטנדרט שנקבע בדין הישראלי.
37. נדגיש, אין עסקינן בפגיעות ספוראדיות או מקריות. מדובר בשיטה, במערכת שכך חוקרת. כאמור, עשרות העדויות בידינו מצביעות על כך.
38. בתשובתכם לפנייתנו הקודמת הלנתם על כך שמכתבנו הוא כללי, ונעדר פרטים של מתלונן ספציפי. דא עקא, שהקטינים מהם גבינו את העדויות אינם מעוניינים, רובם ככולם, להאריך את החיכוך שלהם עם הרשויות הישראליות; ברגע שהם משתחררים ממעצר, כמעט אף אחד מהם אינו מעוניין להגיש תלונה על מה שעבר בחקירה. כך שהאפיק של תלונות פרטניות מוגבל הוא מטבעו. בפנייתנו זו ניסינו לציין באופן מפורש בכמה מקרים מדובר בכל נושא ונושא שהעלינו, כך שהתמונה המתקבלת תהיה ברורה עד כמה שניתן.
39. לאור כל זאת, נשוב ונבקשכם לפעול באופן מיידי לתיקון המצב הנוהג בכל הקשור לחקירות קטינים: לאפשר לכל קטין להתייעץ עם סניגור עובר לחקירה; לאפשר נוכחות הורים, אפוטרופוסים או בגיר אחר, לבחירת הקטין, במהלך החקירות; לתעד את החקירות באופן רגיל בתיעוד חזותי ו/או קולי; ולהקפיד על כך שהקטינים ייחקרו אך ורק באמצעות חוקרי נוער מוסמכים.
40. לטיפולכם ותגובתכם הענייניים אודה.

בכבוד רב,
דניאל שנהר, עו"ד

העתק:
תא"ל שרון אפק, הפרקליט הצבאי הראשי, מפקדת הפרקליטות הצבאית הראשית,
ד.צ. 9605 צה"ל, בדואר רשום ובפקס: 03-5694526